

PAPP CSABA

Állami beavatkozás vagy individualizmus?

A több, mint 375 éves Eötvös Loránd Tudomány Egyetem, és a közel 350 éves múltra visszatekintő jogi kar története lenyűgöző. Számtalan nemzetközileg elismert jogász-tudós öregbítette intézményünk hírnevét, köztük *Somló Bódog* is.

Somló a történelmi materializmus és az abból táplálkozó szocialista eszmerendszerek hatására a XX. század elején egy olyan fontos problémára tapintott rá tudományos igénnyel, amely aktualitását azóta sem veszítette el. Sőt a legutóbbi gazdasági és pénzügyi válság hatására újra reflektorfénybe került. Ez pedig nem más, mint ahogy Somló egyik leghíresebb könyvének a címe is sejteti: az állami beavatkozás és az individualizmus problémája, egymáshoz való viszonya.¹ Tágan értelmezve az egyéni szabadsággal szemben van-e, és ha igen, milyen körben létjogosultsága az állami intervenciónak?

Tanulmányomban az állami beavatkozás minőségileg eltérő történi típusait, az azokról alkotott véleményeket és jövőképét kívánom bemutatni, különös hangsúlyt fektetve Somló munkásságára. Ahhoz azonban, hogy a kérdést érdemben lehessen vizsgálni előzetesen tisztázni kell az *állami beavatkozás* fogalmát. *Jászi* Oszkár gondolatait kölcsönvéve: az állami beavatkozás a laissez faire elvével szembeállítva az állam olyan politikáját jelenti, mely egyre több és több viszonyt von el a társadalom tagjainak szabad rendelkezése alól a saját hatalmi köre kényszerszabályozása alá.² Ez a viszonylag tág definíció - a jogalkotástól egészen a tervgazdálkodásig terjedő skálán - szinte minden állami aktust egyben beavatkozásnak is tekint. Ettől a ponttól fogva azonban már elsődlegesen az a kérdés, hogy ezen intervenció milyen hatásokat vált ki, azaz összhatásában pozitív vagy negatív eredményre vezet, pontosabban szólva hasznosabb-e, mint a be nem avatkozás gyakorlata?

Az állami intervenciók típusainak sokfélesége miatt elsősorban annak legvitatottabb válfájának, a modern állam létrejöttével összefüggésben kialakult gazdasági típusú beavatkozások bemutatását tartom szükségesnek. Az állam gazdasági típusú beavatkozása alatt egy adott nemzetgazdaság felett hatalmat gyakorló szerepvállalást értek, ami szükség szerint jelen van minden országban. Tágan értelmezve a monopóliumellenes fellépések, az adó-és a pénzügyi rendszer, különösen az árfolyam-politika is gazdaságot befolyásoló beavatkozást jelent. Az, hogy ezeken túlmenően az állam milyen eszközökhöz nyúlhat, a történelem és az azt elemző tudósok eltérő válaszokat adtak. A probléma feltárását illetőleg megoldását jelen esetben is a forrás felkutatásával kell kezdeni.

Az első szervezett, direkt gazdasági típusú állami beavatkozás *Colbert* és *Mun* nevéhez köthető *merkantilizmus*, amelynek alapja azon elképzelés volt, hogy a nemesfém bevonásával és megtartásával érhető el a gazdasági egyensúly és gazdasági fejlődés. Az abszolút monarchiák az állami irányítást az élet szinte minden területére megpróbálták kiterjeszteni, így a gazdaságra is. Nem kis részben ez volt az oka a jelentős ipari fejlődésnek. Egy történelmi példa: Colbert a külföldi árukat védővámokkal tartotta távol, a hazai ipart pedig kölcsönökkel támogatta. Ez az irányzat addig lehetett sikeres, amíg a társadalmi, gazdasági környezet nem változott meg drasztikusan. A XVIII. századtól egyre nőtt azon vállalkozások száma, amelyek számára nélkülözhetetlen volt az olcsó import, valamint a

¹ Somló Bódog: *Állami beavatkozás és individualizmus*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1907.

² Jászi Oszkár: *A történelmi materializmus állambölcsélete*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1908. 117. o.

megerősödött polgári rétegek egyre kevésbé igényelték az állam segítségét, sőt azt nyűgnek kezdték érezni.

Ahogy az esetek többségében lenni szokott, a társadalmi valóságot ismerte fel a filozófia és az ideológia. A felsőpolgárság igényeinek közgazdasági igazolása volt a *Nemzetek gazdasága*. Adam Smith főművében a merkantilista elmélet számos állítását cáfolta meg. Elképzelései szerint a láthatatlan kéz a piacon a kereslet és kínálat, bőség és szűkösség erőinek és ellenerőinek eredményeként beosztja a nemzet erőforrásait, és ezzel megteremti a gazdasági egyensúlyt. Smith az állam beavatkozását a gazdaságba természetellenesnek ítélte, a politikusokat alattomos és ravasz lényeknek tüntette fel, akiket a dolgok pillanatnyi hullámzása irányít.

Smithhez köthető a "*laissez faire*" elve, amely konkrétan a munkaerő mobilitását; a földek teljesen szabad adásvételét; az ipar és a belkereskedelem állami szabályozásának megszüntetését, valamint a szabad külkereskedelmet jelentette. Ez a szabadpiacos kapitalista szemlélet hosszú időn keresztül meghatározó volt, és ma is az a világban. Ugyanakkor a piaci kudarcok és fejlődési elégtelenségek, továbbá a kapitalista termelés ciklikussága valamint a szabadpiacsal időnként szembeforduló állami gyakorlatok előhívtak több másik közgazdasági, gazdaságpolitikai megközelítést.

Adam Smith főművének megjelenése után nem sokkal Németországban már Friedrich List: *A politikai gazdaságtan nemzeti rendszere* című munkájában kétségbe vonta, hogy a szabad piacos rendszer mindenki számára kedvező lenne. Álláspontja szerint egy nemzetgazdaságnak szüksége van az állam által biztosított védővámokra, amíg nem tudja kiépíteni saját iparát. Ellenkező esetben a gazdaságilag erősebb fél kizsákmányolja a gyengébbet,³ ezért feltétlenül szükséges az állami beavatkozás.

Az állami beavatkozással kapcsolatos nézetek jelentős változáson mentek át a szocialista eszme és különösen Marx fellépése után. A kapitalista termelési struktúra hiányosságait és veszélyeit felmutató elméletek a gyakori – ekkor még túltermelési – válságok következtében gyakorlati igazolást nyertek. Ez az időszak az, amikor először tudományos igénnyel, elméleti szinten próbálják igazolni az állami intervenció helyességét és hasznosságát. Ugyanekkor azonban az Darwin 1859-ben megjelent *Fajok eredete* című korszakos írás nyomán a társadalomtudományokban, különösen a szociológiában a természetes kiválasztódás, és ezáltal az individualizmus hívei voltak meghatározóak. Közülük is elsősorban Herbert Spencer, akivel szemben határozta meg Somló legfontosabb téziseit.

Somló az *Állami beavatkozás és individualizmus* című munkájában az állami beavatkozást teoretikusan kívánja igazolni, természettudományi jelentőségét akarja megállapítani, s ebből annak társadalomtudományi hatására következtetni. Ennek kapcsán az állami beavatkozás és a természetes kiválasztódás viszonyát is hosszasan feszegeti, amely valójában nem más, mint az egyéni szabadság és az állami szféra határa. Somló szerint azonban ez a két tétel nem választható el teljes mértékben egymástól, mert a társadalmi együttélés miatt lehetetlen az a spenceri, individuális tan, miszerint: mindenki csak a saját tetteinek a következményeit viselje.⁴ Az emberek közötti interakciók és az, hogy szabad cselekvésre törekszünk, mások számára kényszert jelent.⁵ Ezen kényszernek pusztán csak egyik szegmense az állami beavatkozást szimbolizáló jog, amely semmi esetre sem szünteti meg a természetes kiválasztást, pusztán csak befolyásolja azt⁶, azaz másfajta értékek mentén fog végbemenni a kiválasztás. A tiszta versenyre épülő individualizmus a kezdeti feltételek különbözősége miatt amúgy sem jöhet létre. Ezért van fokozott szerepe az állami beavatkozásnak, amelynek nem az egyének egyenlő kiindulópontja helyezése a célja, hanem

³ Ehhez hasonló nézeteket vallottak a német államgazdaságtan képviselői. Lásd pl.: Christian Jacob Kraus.

⁴ Somló: *Állami beavatkozás és individualizmus*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1907. 48.o.

⁵ i.m. 51. o.

⁶ i.m. 96. o.

az egészséges fejlődési menet biztosítása.⁷ Ez utóbbi állítás igazságtartalmát és szükségességét a legszélsőségesebb liberális elméleteket leszámítva mindenki elismeri, még a gazdaság területén is. A verseny-és piactorzító hatásokkal szembeni fellépések hasznosságát nem szokás kétségbe vonni.

Többek között ezt a gondolatmenetet követve az állami beavatkozás szociológiai megközelítése után a közgazdaságtan képviselői is állást foglaltak. Ezen beavatkozást támogató szemléletmódok közül talán máig a legnagyobb hatást, a keynes-i közgazdaságtan gyakorolta, ami már nemcsak a kereslet-kínálat egyensúlyáról szólt, hanem a kapitalizmus következtében rendszeres időközönként bekövetkező túltermelési válságok miatt kialakuló recesszió felszámolásáról is.

John Maynard Keynes 1936-ban írt főműve, *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete* (The General Theory of Employment, Interest and Money) szerint a piac nem tud mindent megoldani. A könyv végkövetkeztetésében, több helyen kiemeli a beavatkozás szükségét és hasznosságát, különösen a teljes foglalkoztatás elérése érdekében.⁸ Az állam fontos feladata - különösen válság idején -, hogy fiskális eszközökkel is, például infrastrukturális beruházásokkal, mesterségesen fenntartsa a hatékony keresletet, ezzel az egyensúlyhoz közelítse a gazdaságot és csökkentse a munkanélküliséget. Ennek értelmében az államnak keresetlénkítéssel, új árak előállításával, improduktív beruházásokkal kell beindítania a gazdaságot. Ezen elgondolást követve és igazolva jött létre a „New-Deal” és a „vaj helyett ágyú” program is. Keynes fellépésével vált egyértelművé az a modern állam megszületése óta jelenlévő probléma, hogy az államnak szabad-e, kell-e vagy egyenesen szükséges beavatkozni a piaci viszonyokba? Ez a kérdéskör a mai napig mind az államelmélet, mind az elméleti közgazdaságtan számára élő kérdés.

A háborúk megoldották ezt a dilemmát. Sikeres háborút folytatni erős, centralizált állam nélkül lehetetlen. A világháborúk alatt az államok hatalma szükségszerűen megnőtt, és ez a harcok végeztével sokáig érdemben nem csökkent. Ennek eredményeként tudtak létrejönni a korai szociális intézmények, majd később a jóléti, valamint az első kommunista berendezkedés megvalósítására törő államok is.

A szocialista-kommunista ideológusok és politikai vezetők a gazdasági elmaradottság okát elsősorban az ipari kapacitás hiányában vélték felfedezni. Ezért erőltetett iparosításba fogtak, amely állami beavatkozás nélkül lehetetlen lett volna. Az elmaradottság és a kapitalista termelés ciklikusságából fakadó válságok felszámolására hívták életre a tervgazdálkodást, amely során az állam a rendelkezésre álló forrásokat egy előre meghatározott terv szerint, - sokszor a piaci mechanizmusokkal szemben - osztotta szét, ezzel biztosítva forrást a termelésnek és bizonyos befektetéseknek. Ez a fajta termelési rend tagadhatatlanul hozott eredményeket. Oroszországban megszüntette a feudális állapotokat, ugyanakkor az is beigazolódott, hogy a piaci folyamatok szinte teljes kiiktatása nem járható út.

A szocialista típusú beavatkozások demokratikus irányú fejlődése a jóléti államok kialakulásához vezetett. A jóléti állam alapvetően a megtermelt javakat osztja újra az emberek között, s nem a gazdaság termelési oldalának élénkítésére vagy megváltoztatására fókuszál. Kritikusai szerint a bőséges juttatások miatt erőforrásokat von el a jóléti állam a termeléstől, és a gazdaságra nehezedő adók és egyéb intervenciók (munkásoknak biztosított jogkörök) piactorzító hatásokat váltanak ki.

Ezen kritikusok közé tartozott Wilhelm Röpke is, aki azonban a minden korlátot nélkülöző, pusztán a piaci logika által vezérelt kapitalizmust is elvetette. Röpke szerint a piacgazdaság nem minden. Annak magasabb rendű általános rendbe kell beágyazva lenni,

⁷ i.m. 130. o.

⁸ Keynes, John Maynard: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 401. o.

amely nem alapulhat csak a szabad áron és a versenyen.⁹ Röpke az 1930-1931-es gazdasági világválság idején a Brüning-kormány szakértőjeként Keynes-t megelőzve, keresletélénkítő beavatkozást javasolt. Aktívan részt vett a háború utáni német újjáépítésben, és az ekkor meginduló fejlődés elméleti megalapozásában is döntő része volt. Az ehhez szükséges gazdaságpolitika Röpke szerint a mérték és arány politikája, a kolosszális kultusza, a centralizáció, a túlszervezés, a szabványosítás, a nagyobb jobb hamis jelszava, az eltömegesedés és a gigantikus büvölete helyett. Ez alapján előnyben részesíti a kis-és középtulajdont, támogatja a parasztságot, visszaállítja a munka méltóságát és a társadalmi szolidaritást is elősegíti.¹⁰

Röpke-t és a hozzá hasonló nézeteket valló közgazdászokat, valamint jogászokat az ún. *ordoliberalis iskolához* sorolták.¹¹ Ezen nézet képviselői egyaránt elutasították és kudarcnak tekintették a laissez faire típusú szabad piacgazdaságot és a tervutasításos rendszert. Erre tekintettel fogalmazták meg a szociális piacgazdaság elvét, amelyhez erős, de a piacot tiszteletben tartó, és a neoliberalis gyakorlattól nagymértékben eltérő államot képzeltek. Elvetették ugyan az állam aktív szerepvállalását a kereslet és kínálat befolyásolásában, és az állam szerepét leginkább a megfelelő keretfeltételek biztosításában látták.¹² Az állami beavatkozás szerepét ebből fakadóan a jól működő árrendszer és a pénz értékállóságának biztosításában vélték felfedezni. Továbbá fontos feladatokat szántak az államnak a fair verseny, az alacsony infláció és munkanélküliség, a munkafeltételek és a szociális jólét elérése érdekében. A szociális jólét elérése érdekében a háború után nagy volumenű szociális és államilag támogatott lakás épült. Ezen szociális intézkedések 60-as évektől kezdődően Nyugat-Németországban a jóléti állam kiépítéséhez és az ordoliberalis tanok háttérbe szorulásához vezettek. Ugyanakkor erre az időszakra tehető, hogy Délkelet-Ázsia államai rohamos fejlődésnek indultak, egész más utat bejárva, mint Adenauerék.

A szociális piacgazdaság hívei elsősorban a piacra támaszkodtak és az állam gazdasági beavatkozását kiegészítő, korrekciós mechanizmusnak tekintették. Ugyanakkor nem sokkal a német gazdasági fellendülés után a közvélemény már a távol-keleti gazdasági csodáról beszélt. Chalmers *Johnson az MITI és Japán csoda* című könyvében leírt fejlesztő állam modellje egy a korábbiaktól eltérő állami beavatkozást vitt sikerre. Ez az állammodell a piacra támaszkodva, de azt nagymértékben befolyásolva, a hosszú távú gazdasági haszon reményében az állami a bevételeket elsősorban nem szociális, hanem üzleti alapon, új iparágak kifejlesztésére osztotta szét. Ez valójában mesterséges, szelektív, állami gazdaságélénkítés. Ezen túlmenően a fejlesztő állam az úgynevezett növendék iparágait többek között olcsó állami hitelekkel, valamint import és export kvótákkal, tilalmakkal támogatta. Ez a beavatkozás teljesen más típusú, mint a Keynes által leírt modell, ahol pusztán a termelési válságok korrekciójáról van szó, és teljesen eltér a szociális piacgazdaság felfogásától is. Ezek az államok saját cégeket fejlesztettek ki, nem pedig a külföldi működő tőkére alapozták a növekedést.

A fejlesztő államokat azóta sok kritika érte, de sikereik önmagukért beszélnek. Dél-Koreában 1961-ben az egy főre eső GDP még 91,51 dollár volt, és ezzel világviszonylatban a 89. helyen álltak.¹³ 1971-ben 78.-ak, 1981-ben már 66.-ak és 1995-ben nem sokkal a fejlesztő államot csapásként érő ázsiai pénzügyi válság előtt már 36.-ak voltak közel 11.500 dolláros eredménnyel.

⁹ Röpke, Wilhelm: *Civitas humana - Emberséges társadalom - emberséges gazdaság*, Kráter Kiadó, Budapest. 1996. 19.o.

¹⁰ Röpke, Wilhelm: *Economics of the free society*. Henry Regnery Company, Chicago, 1963. 256-257. o.

¹¹ Mint például Walter Eucken, Franz Böhm, Hans Grossmann-Doerth, Leonhard Miksch és Alexander Rüstow

¹² Storbeck, Olaf: *A válság nyomában*. <http://www.koz-gazdasag.hu/images/stories/1per2/15-storbeck.pdf> (2011. 02.05.)

¹³ http://www.nationmaster.com/graph/eco_gdp_percap-economy-gdp-per-capita&date=1961. (2010.12.5.)

Az 1997-1998-as délkelet-ázsiai gazdasági válság következtében a fejlesztő államok többsége megroppant, a modell látszólag megbukott. Ezt a válságot a közgazdászok többsége a fejlesztő államok szerkezeti problémájának következményeként írja le. A globalizációval megváltozott világban a hazai ipar védelmére épülő klasszikus fejlesztési eszközök elvesztették jelentőségüket. Tény továbbá, hogy a globalizáció, a nemzetközi kereskedelmi egyezmények és a transznacionális társaságok korában a kereskedelmi és devizakorlátozások fenntartása, az állami szubvenciók, a külföldi vállalatok behatolásának megakadályozása, valamint a külföldi tőke beáramlásának korlátozása már nem tekinthető releváns gazdaságfejlesztési stratégiának.

A kérdés ettől függetlenül még adott: ezek a világgazdasági tényezők a fejlesztő típusú államok végét jelentik, vagy újfajta állami beavatkozással a mai körülmények között is lehet eredményt elérni?

A fejlesztő államok felfutásával azonos időben Nyugat-Európában az olajválságot követően a jóléti állam lebontására tettek kísérletet. Az állami beavatkozást felváltotta a neoliberais közgazdaságtan piac mindenhatóságába vetett hite. Ezen időszakra tehető az ún. *good governance* fogalmának a kialakítása. A jó kormányzás legfontosabb alapelveit nemzetközileg elfogadott módon szokásosan a következőkkel jellemzik: széleskörű részvétel; megegyezésre, konszenzusra törekvés; felelősség vállalása, felelősségre vonhatóság; átláthatóság; fogékonyság a történésekre; hatásos és hatékony működés; méltányosság, mindenkit átfogó működés; jogállamiság. Ezek révén biztosítható a korrupció minimalizálása, továbbá az, hogy a döntéshozók meghallják a kisebbségek és a legsebezhetőbbek hangját is.¹⁴ Ezen elvek első látásra az állami beavatkozással kapcsolatosan semmit sem árulnak el. A hatásos és hatékony működés az ENSZ szerinti azt is jelenti, hogy a természeti erőforrásokat fenntartható módon kell használni és védeni kell a környezetet. Ez pedig a történelmi tapasztalatokra és napjaink gyakorlatára tekintettel nem képzelhető el állami, a piaci folyamatokat kontroll alatt tartó intervenció nélkül, még akkor sem, ha ez a neoliberais felfogás leginkább csak éjjeliőr szerepet szán az államnak.

Az ENSZ fogalmánál némiképp szűkebb Uniós meghatározás¹⁵ az alábbi elvekre fekteti a hangsúlyt: nyitottság; részvétel; felelősségre vonhatóság; hatékony működés és koherencia. Ezen túlmenően az EU rögzíti, hogy amennyiben beavatkozásra van szükség, akkor a költség-haszon elemzés mellett fel kell becsülni az intervenció potenciális gazdasági, társadalmi és környezeti kihatásait. Ez az árulkodó mondat sejtet valamit arról, hogy a „jó kormányzás” uniós gyakorlata bizonyos körülmények között számol az állami beavatkozás szükségességével, még abban az esetben is, ha az a gazdaságra is hatást gyakorol.

A *good governance* - fentiekből is kiolvashatóan - valójában a kormányzat helyetti illetőleg melletti, egyéb kormányzási formákat részesíti előnyben különösen, mert a *governance* fogalmát már nem elsősorban a kormány általi kormányzásra használják.¹⁶ Kritikusai szerint „a modell valójában a vállalatok, a nagyhatalmú gazdasági szereplők érdekérvényesítésének nyit teret, s így nem megoldja, hanem csak fokozza a 'state capture'-nek nevezett jelenséget, amely azt jelenti, hogy az államot a gazdasági érdekcsoportok (vagy egyes nagyvállalatok) tartják a befolyásuk alatt, gyengítve ezzel a felelősség és a demokratikus képviselő elvét.”¹⁷ Ezen problémákat és hiányosságokat felismerve

¹⁴ Ez nagyjából egybevág az ENSZ által megfogalmazott elvekkel és iránymutatásokkal. <http://www.unescap.org/pdd/prs/ProjectActivities/Ongoing/gg/governance.asp> (2011. 1. 25.)

¹⁵ European Governance – A White Paper.

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf (2011. 02. 14.)

¹⁶ Lásd pl.: *Our Global Neighbourhood. The report of the of the Commission on Global Governance*, Oxford University Press 1995. Első fejezet első oldala. (<http://sovereignty.net/p/gov/chap1.htm>)

¹⁷ G. Fodor Gábor és Stumpf István: *A „jó kormányzás” két értelme, avagy a demokratikus kormányzás programja és feltételei*. <http://www.szazadveg.hu/files/letoltesek/7.pdf> (2011. 2. 10.)

fogalmazódik meg egyre többször, hogy egy aktív, intelligens és erős államra van szükség, amelynek mindenki érdekében a piac mechanizmusait is korrigálnia kell.¹⁸

A korábban említett folyamatokat felgyorsította és némiképp új színben tüntette fel a legutóbbi válság, amelynek tapasztalatai alapján elmondható, hogy az állami beavatkozás ismét szükségessé vált. A szabadpiac szimbólumaiként működő bankok is több esetben állami támogatásra szorultak hazánkban és világszerte. Ezek az intervenciók elsősorban kényszerből, átmeneti időre, és egyedi ügyek megoldására születtek. A következményeket ettől függetlenül levonták az állami vezetők, és az utóbbi időben sokkal inkább a piaci felügyelet erősödése, a szabad piac és szabad verseny jogi korlátok közé szorítása a trend. Elsősorban azért, mert a 2008-as gazdasági válság az elégtelen szabályozásnak és a spekuláció túlzott szabadságának volt felróható. Ennek gyakorlati következménye az EU-ban, hogy a Van Rompuy vezetésével működő „Task Force” munkacsoport jelentése átfogó makrogazdasági felügyeletet, mélyebb és szélesebb koordinációt és állandó válságkezelő rendszer létrehozását szorgalmazza. Ezen túlmenően bizonyos pénzügyi szabályozásának szigorítása is napirendre került.¹⁹ A pénzügyi vállalkozások szabályozása során napjainkban sokkal inkább a stabilitás, mintsem a teljesen szabad verseny kerül előtérbe.

A magára hagyott piac kudarcaiból okulva érdemes sorra venni azokat a megoldásokat is, amik a XXI. században is konform, állami gazdasági beavatkozásnak számítanak, és méltó válaszok lehetnek a neoliberalizmusra és a washingtoni konszenzusra. A jelenlegi gazdasági környezetben, különösen a fogyasztói társadalom újdonságok utáni sóvárgásából fakadóan továbbra is nagyon fontos az új technológiák felkarolása. Ezen területen az államoknak továbbra is tág lehetőségei vannak. Ilyen pl. a hazai K+F támogatása, vagy pedig szabadalmak és licencek megvásárlása. Ez a stratégia jól megfigyelhető a délkelet-ázsiai államoknál. Dél-Korea 1999-ben a GDP-je 2,47 %-át, 2004-ben pedig 2,63 %-át fordította kutatásfejlesztésre.²⁰ Ez a növekedés jellemzi a térség többi korábban fejlesztőnek nevezett államát is. Ezzel párhuzamosan növekedett Dél-Korea és Japán licenctíj-kiadása is.²¹

A K+F és az abból fakadó innováció nem képzelhető el *oktatásfejlesztés* nélkül. Napjaink beavatkozó államának fontos feladata ebből kifolyólag tudásközpontok létrehozása. Gyakran arra is látni példát, különösen Kínában, hogy egy-egy fejlesztésre kiszemelt területen speciális jogszabályi környezetet léptetnek életbe, vagy az állam saját költségén ipari parkokat létesít, azért, hogy odacsalogassa a vállalkozásokat. A kutatások egyik legfontosabb eleme a magas szintű egyetemi képzés és infrastruktúra, amely az utóbbi években az üzleti inkubáció számára is nélkülözhetlenné vált.

Az üzleti inkubáció a vállalkozásfejlesztési eszköztár számos elemét foglalja egységes keretbe: elsősorban technológiaorientált, kockázatos vállalkozások beindításához jelenthet segítséget. Az inkubátorok ezen vállalkozások részére komplex szolgáltatásokat biztosítanak, amelyek közül a leggyakoribb maga az inkubációs (működési) tér, amely megnöveli túlélési esélyüket, javítja fejlődési képességüket.²² Az inkubációs tevékenységben még ma is döntő szerep hárul az államra annak ellenére, hogy egyre fontosabb finanszírozók a kockázati tőketársaságok.

Ezen technikák alkalmazása jelenleg eredményesnek látszik. Az alig több mint 23 milliós Tajvan a világ tizenhetedik legnagyobb exportőre és a világ negyedik legnagyobb külföldi deviza tartalékával rendelkezik. Ilyen adatok mellett 2010-ben 7,7 %-os reál-GDP

¹⁸ Lásd. 8. lábjegyzet.

¹⁹ A származékos (derivatív) ügyletek, illetőleg a piacok stabilitását veszélyeztető ügyletek (shortolás) szabályozásának szigorítását készíti elő az EU.

²⁰ Fikó László: *A fejlesztő állam átalakulása a globalizálódó világ gazdaságában*, http://www.doktori.econ.unideb.hu/download/pdf/kutatasiforum/2010jan/Fiko_Laszlo.pdf (21.o.) (2010.12.05)

²¹ i.m.

²² Bajmócy Zoltán: *Inkubáció*. In: *Innováció. Menedzsment a gyakorlatban*. (Szerk: Dr. Buzás Norbert) Budapest. Akadémiai Kiadó. 2006.

növekedést prognosztizál az IMF a szigetország számára.²³ Ezen gazdasági eredmény elérésében az állam oroszlánrészt vállalt, azzal, hogy korai stádiumában támogatta a high-tech vállalkozásokat.

Összegzésként elmondható tehát, hogy a világ fejlődése a történelem során számtalan fázison ment keresztül. Az állami beavatkozás különböző minőségekben ugyan, de az állam létrejöttével folyamatosan jelen van. Somló helyesen látta, hogy a mesterséges beavatkozás az állami fejlődés velejárója.²⁴ Látszólag a tomboló önkényes abszolutizmus tekinthető a beavatkozás csúcsának, de ez csalóka. Ugyan nyersebb, de nem olyan kiterjedt az állami befolyás, mint a későbbi rendszerekben.²⁵ A mai világban érvényesülő jogszabályok tömkelege az élet szinte minden részletét szabályozza. Sőt, bizonyos esetekben a halál utáni állapotét is. Innentől kezdve merő képtelenség általánosságban az állami beavatkozás létezését és bizonyos fokú szükségességét tagadni.

Ugyanakkor a gazdasággal és a piaci folyamatokkal összefüggő állami beavatkozást ma is sokan szükségtelennek és károsnak tartják. Érdekes módon ezen állítások megfogalmazói sem szokták kétségbe vonni a piaci folyamatokhoz is szükséges jogszabályi környezetet, és az annak betartásához szükséges legitim állami kényszert. Bizonyos ponton túl azonban már nem nézik jó szemmel az állami szerepvállalást.

Ezen filozófiai előfelvetésektől sem mentes kérdést nem kívánom eldönteni, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a modern állam létrejötte óta folyamatosan, egymást ciklikusan váltva, a beavatkozás, illetőleg a be nem avatkozás hívei kerülnek előtérbe. Úgy gondolom, Európa története éppen most érkezett fordulóponthoz, és a közeljövőben újra az intervenciós politika, az állam megerősítése lesz a trend (de nem korábbi formájában) szemben az elmúlt néhány évtized gyakorlatával.

A történelem ismétli önmagát. Napjaink eseményei továbbra is illeszkednek az elmúlt jó néhány évszázados folyamatba. Végérvényes és megcáfolhatatlan választ továbbra sem lehet adni arra, hogy a fejlődés útja az állami beavatkozás vagy az individualizmus.

---

²³ *The Republic of China at a Glance*, 38-39. o. Published by the Government Information Office, 2010.

²⁴ Somló: *Állami beavatkozás és individualizmus*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1907. 103. o

²⁵ i.m. 172. o